

TÜRKİYE'DE NEVRUZ KUTLAMALARI

Yard. Doç. Dr. Ramazan KARAMAN

GİRİŞ

Türk Dünyasının önemli kültür unsurlarından birisi olan Nevruz, milli birliğin ve beraberliğin sağlanmasında etkili olan kültür değerlerimizin en başında gelmektedir.

Milli kültür değerlerimizin yozlaşmadan devam etmesi ve saldırılardan korunabilmesi, bunları yaşanan değerler haline getirebilmekle mümkün olabilir.

Nevruz bütün Türklerin bayramıdır. Orta Asya'dan Kazak, Kırgız, Türkmen, Özbek, Tatar Türk Topluluklarından Anadolu Türkleri, Azerbaycan Türkleri ve Balkan Türkleri Nevruz geleneğini canlı olarak günümüze kadar aksettirmişlerdir. Türklerde bugün genelde Mart Dokuzu, Sultan Nevruz, Sultan Nevruz, Nevruz, Novrez, Manisa Mesir Günü vb. gibi adlarla devam etmektedir.

Nevruz geleneği halkın bir eğlence, neşelenme günü olduğu kadar eski Türk Devletleri düzeninde de önemli bir gündür. Selçuklularda bugüne özel bir önem verilirdi. Akkoyunlularda Uzun Hasan'ın vergilendirme tarihini 21 Mart yani Nevruz olarak kabul etmesi daha sonraki Türk Devletlerince de değiştirilmeden Cumhuriyet'e kadar gelmiştir.

Nevruz, Türk toplum yapısında sadece bir takvim başlangıcı veya yılbaşı olarak görülmez. Onun kazandığı muhtevanın yapısında ayrıca bir bayram, bir umudun başlangıcı, bir dini ve manevi muhteva, bir adetler ve an'aneler zinciri

ri ile yaratılanın en güzeli insan ve çiçeklerin en güzeline ad oluşu da vardır. Bu bakımdan Nevruz, güzellikler demeti halinde kutlanır.1

Günümüz sanayileşmiş ve ileri teknoloji toplumlarında insanlar arası ilişkiler son derece mekanik ve rasyonel hesaplamaya tarzlarına dayanmaktadır. Bu yüzden duygusal bağlar kopmuş, birlik-telik bilinci ölmüştür. Oysa insan tek boyutlu değildir: O, derisinin dışında yaşadığı kadar derisinin içinde de yaşamak için yaratılmıştır. Ona bu hakkını vermek için değerlerini, törelerini ve geleneklerini hazırlamak gerekir. Çünkü aynı değerleri paylaşmakla insanlar arasında benzer oluşumlar meydana gelir. Kültür ve uygarlığımızın kökleri de bu tür yaklaşım biçimlerinden doğmaktadır.

Bayramlarımız, anma günlerimiz, masallarımız, destanlarımız anlamsız ve boş şeyler değildir. Onlar sosyal ilişkilerimizin devamı, ortak duygularda birleşmemizin çimentosudur. Toplum gelenekleriyle yaşar ve ayakta kalır. Onlar toplumsal ilişkilerin adeta cansuyudur.2

Türk topluluklarında ortak yaşanan kültürel değerlerden olarak bahar bayramı ya da Nevruz, Mart Ayının gelmesiyle Türk Dünyasında yaşanan coşku, doğanın yeniden canlanması, hareketlenmesi, renklenmesi, hayat kazanmasıdır. Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı olarak gelişen Türk toplulukla-

rının yeni yılı coşku ile kutlamaları kadar doğal bir şey olamaz.Nevruz'un bir bahar bayramı niteliğinde kutlanmasını en eski Türk topluluklarının yaşamında yer aldığını tarihi kayıtlardan öğreniyoruz.³

I.NEVRUZ

I.1.1.NEVRUZ KELİMESİNİN ETİMOLOJİSİ

Nevruz, Farsça "yenigün" anlamında olup "nev" ve "ruz" kelimelerinin birleşmesinden meydana gelen bir isimdir.Nevruz kelimesinin etimolojik yapısı hakkında en derli toplu bilgiye Mustafa Aksoy'un "Kültür Sosyolojisi Açısından Nevruz Kavramı" isimli makalesinde⁴ rastlamaktayız:

Nevruz kavramı bazı ağız farklılıklarıyla Azerbaycan'da "novruz" veya "noruz", Başkurt Türkçesinde "navruz", Kazakistan Türkçesinde "navruz" veya "novruz", Tataristan'da"navruz", Türmenistan'da "novruz", Uygur Türkçesinde "noruz", Rus Dili ile "novruz", Çuvaşistan'da "naras", yine Çuvaşça hazırlanan bir sözlükte aynı kelimenin Tatarca "nauras" (ve Mart'ı ifade eder anlamda) bir Farsça - Türkçe sözlükte de "nevruz" şeklinde kullanılmıştır.

Nevruz Türkçe bazı sözlüklerde de şu şekilde tanımlanmıştır: "Baharın ilk günü sayılan ve güneşin Hamel (kuzu) burcuna girdiği 22 Martta rastlayan gün" Bu tarihte gece ve gündüz müsavi olur.İranlıların yılbaşısıdır." "Yeni gün güneşin koç burcuna girdiği gün olup Rumi Martın Dokuzuna rastlar.İlkbaharın başlangıcı ve Celali Takvime göre yılbaşısıdır." "Eski bir İran takvimine göre yeni yılın ve ilk baharın başlangıç günü

(22 Mart)" "Nevruz günü kırlara çıkılarak yapılan bayramı Celaleddin Melikşah'ın düzenlediği takvime göre yılbaşı sayılan gün" "Türk Musikisinin en eski makamlarından biri."

Kadirli'de kıştan sonra kırlarda diğer çiçeklerden önce çıkan ve çocuklar tarafından yenen bir çiçeğe de "navruz" ya da "navruz" denir.

I.1.2.NEVRUZUN KÖKENİ

Tarih boyunca her toplum, tabiatın canlanmasını doğanın uyanışını havanın ısınmasını büyük bir coşku ve "yeniden doğuş" anlayışı içinde kutlamıştır.Zira baharın gelmesi hem hayvan besleyen hem de tarımcı toplumlar bakımından önem taşımaktadır.

Yazılı tarihin başlangıcı kabul edilen Sümerlerde kozmolojik bir anlayışla yeni bir yıl kutlamaları mevcuttur.A - Kİ - TİL diye adlandırılan kutlamalar hakkında fazla bilgi yoktur.Ancak buradaki - TİL sözcüğü yaşamak, yeniden doğmak anlamındadır.Mısır, Hitit, Babil ve İran'da bu bayramın Mart veya Nisan Aylarında kutlandığına dair bilgiler vardır.Asya ve Afrika kavimlerinde de farklı din ve inançlara sahip toplumların baharın bayramını kutladıkları görülmektedir.Yahudiler üç yılda bir Şubat ayına bir ay eklemekte ve bu onüçüncü ayın sonunda ROŞ - HA - SANA şenklikleri düzenlenmektedir.İslam tarihçileri Mesudi ve İbnü'l - Esir'e göre Nevruz bir Zerdüşst geleneğidir.Yine İslam tarihçilerinden Kalkaşandi, Nevruz'un bir Mecusi bayramı olup, Mısır, Filistin, Suriye Müslümanları gibi, Hristiyanlar tarafından da kutlandığını belirtmektedir.

İslam Dünyasında Nevruz, özellikle Abbasiler döneminden başlayarak İslami bir mana ve mahiyet kazanmıştır.5

Nevruz'un Türk Dünyasında yaygınlığı pek fazla olup tarihin bilinen en eski dönemlerine kadar uzanmakta olduğu bilinmektedir.

Nevruz (bahar bayramı) Türklerin en eski bayramıdır.Türkler aracılığıyla Asya ve Avrupa'ya yayılmıştır.Eski Doğu geleneklerinin devamıdır.Çin kaynaklarından Hunların Milattan yüzlerce yıl önceleri 21 Mart tarihinde hazır yemeklerle kıra çıktıklarını, bahar şenlikleri yaptıklarını biliyoruz.Bugün Nevruz kutlamalarındaki geleneklerin o zaman da yer aldığı bilinmektedir.Aynı gelenekler Hunlardan sonra Uygurlarda da görülmüş ve bugüne kadar uzanmıştır.Çağdaş Uygur resminde Uygurların Nevruz kutlamalarını temsil eden tablolar yapılmıştır.Nevruz'u İran geleneğine bağlayan Firdevsi'nin Şehnamesi ve diğer kaynaklar yanıltıcıdır. Çünkü Nevruz hakkındaki bilgiler orada XI. yy kaynaklarında görülmektedir. Milattan önceki yıllarda Nevruz hakkında İran metinlerinde herhangi bir iz ve kayıt yoktur. Oysaki Hunlarda vardı.

Nizam'ül - Mülk, XI. yy yazarı olarak Siyasetnamesinde Nevruzdan söz eder. Nevruzun yılbaşı olduğunu ifade eder.Yine XI. yy yazarlarından Kaşgarlı Mahmut da Divan - ı Lugati - t ' Türk'te Türklerde yıl başlangıcının Nevruz olduğunu ifade eder.Selçuklularda Nevruz Bayramı eğlencelerinin kutlandığı, şenlikler yapıldığı, özel yemekler pişirildiği, özel hediyeler alınıp verildiği de bilinmektedir. Osmanlı döneminde Nevruz, çok canlı biçimde kutlanmakta idi.

Nevruz Araplara İranlılardan geçmiştir.Orada "neyruz" olarak bilinir. Bugünde doğanın yeniden canlandığına inanılır.6

I.1.3. NEVRUZUN FONKSİYONU

Nevruzun topluma aksediş manzalarına ve Nevruzdaki anlam ve faaliyetler göz önünde tutulduğunda genel olarak Nevruzun fonksiyonlarını şu şekilde ifadelerle belirtmek mümkün olur.

İnsanlar arasındaki karşılıklı sevgi ve saygıyı pekiştirme ;

İnsanlar arasındaki dargınlıkları unutturma;

Birlik ve beraberliğin, birlikte yaşama isteğinin güçlenmesi, dayanışmayı sağlama;

Geleneklerin, göreneklerin, inançların sergilendiği bir gelenek bayramı;

Bolluk ve bereketin simgesi;

Barış ortamının evrensel boyutta geliştirilmesi;

Takvim ihtiyacı.

İnsanların yaşamlarında takvim gerekli bir kültür ögesidir.Çağdaş yaşamda bu konu bir bilim, meslek haline gelmiştir.Ama tarımsal düzende bu ihtiyaç yine vardı ve insanlar bu ihtiyaçlarını geleneklerine göre düzenlemek zorunda kalmışlardır. İşte Türklerde kırsal ekonomi yapısı içinde takvimi bilmek zorunda idiler ve böylece Nevruz'u bir kültür kalıbı olarak geliştirmişlerdir.

Eski geleneksel toplumlarda takvim olayı iyi düzenlenmemişti. Fakat göçebe ve tarımsal düzendeki toplumlar, geleneksel olarak hayatlarında çok önemli yerleri olan takvime göre yaşamlarını düzenlemek zorunda idiler. Geçim-

lerini sağlayan temel uğraşı konularını geleneksel olarak düzenlemişlerdir.Yazın, baharın başlangıcı , hayvan sürülerinin otlığa çıkarılması, çiftçilik yapanların ekin döneminin başlaması için geleneksel takvim kullanmışlardır.Bu çerçevede bahar olayı, baharın gelmesi, doğanın canlanması Türklerin tarihinde eskiden beri kutlanan, bilinen bir olaydır.7

II.TÜRKLERDE NEVRUZ KUTLAMALARI

Türkler arasında Nevruz kutlama geleneği her asırda coşkulu bir şekilde yaşatılabilmiş olup yukarıda belirttiğimiz üzere Hunlarda başlayıp her Türk topluluğunda zengin bir tarihi görünüm oluşturmuştur diyebiliriz.

Nevruz Şölenlerinin şu veya bu topluluğa ait olduğunu ileri sürmenin ilmi olmayacağını savunan Nizamettin Hüseyin, 21 Martta Orta Asya'da ve Kafkasya'da yaşayan Uygur, Türkmen, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Yakut, Teleot, Karakalpak, Sala, Başkurt, Çuvaş, Macar, Kumuk, Karaçay gibi, Türk toplulukları yanında Çinliler, Japonlar, Vietnamlılar, İranlılar, Araplar, Hintliler, Moğollar, gibi halkların da çeşitli kutlamalarda bulduklarını 8 ileri sürmektedir.

Nevruz'un bir şenlik, bir bayram havası içinde kutlanmasıyla ilgili olarak Anadolu'da yaşanmakta olan geleneğin şekli hakkında pek fazla bilgimiz yoktur.Bazı seyahat kitaplarıyla hatıra türü eserlerde görülebilen bilgiler dünün bu en büyük bayramı hakkındaki bilgi eksikliğimizi giderebilecek durumda değildir. Bu sebeple bulunabilen küçük bilgi-

lerin, bu bilgilere kaynaklık edecek olan belgelerin ve hatıraların iyi değerlendirilmesi gerekir.

Dünden bugüne Nevruz kutlamalarına bakarsak ilk olarak Hunlarda Nevruz kutlamaları dikkatimizi çekecektir.

Biz Çin kaynaklarından Hunların daha Milattan yüzlerce yıl önce , 21 Mart tarihinde hazır yemeklerle kıra çıktıklarını, bahar şenlikleri yaptıklarını görüyoruz. Bu bahar şenliklerinde bir kısmını bugünkü Nevruz kutlamalarında gördüğümüz bir takım adetler ve gelenekler yaşadıklarını biliyoruz. Aynı geleneklerin Hunlardan sonra Uygurlarda da varlığına şahit oluyoruz.

Yine Selçuklu döneminde Türk insanının da ve o insanların vücut vermiş olduğu Selçuklu Devletinin hükümdarlarının da , sarayların da, Nevruz Bayramı diye bir eğlence, şenlik günü kutladıklarını idrak ettiklerini , özel yemekler pişirildiğini, özel hediyeler alınıp verildiğini ve diğer birtakım geleneklerin yaşatıldığını biliyorsak da bu konuda kaynaklarda ayrıntıya dair çok bilgi yoktur. Tabii Selçuklularda kaynağı tabiatıyla Hunlarda olduğuna göre ve Uygurlarda oradan beri devam edip geldiğine göre Selçuklular yoluyla öbür Türk devletlerinde de olması o kadar tabiidir.9

Akkoyunlu Türkmenleri arasında da Nevruz geleneğinin kuvvetli bir şekilde yaşatıldığını biliyoruz .Bugünkü Türkiye'de de Nevruz geleneğinin en canlı bir şekilde muhafaza edildiği ve yaşatıldığı yer, Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgemizle Azerbaycan ve Güney Kafkaslar Bölgesi Akkoyunlu toplulukları idi. O bakımdan olayın Akko-

yunlularla bağlantılı tarafı fevkalade önem arz etmektedir.

Osmanlı Ailesini çıkarmış olan Kayı Boyuna mensup Karakeçililerin 21 Mart tarihinde Ertuğrul Gazinin türbesi etrafında toplandıklarını ve burada bayram yaptıklarını; at yarışları, ciritle, güreşler - ki bugünkü Nevruz gelenekleri içerisinde bunlar da vardır - düzenlediklerini görüyoruz. Ona yörük bayramı adını verirlerdi.10

Osmanlılarda Nevruz kutlamalarında "Nevruz Pişkesi"nin önem kazanması şöylece ifade edilebilir: Nevruz , Türk Devlet ve saray adetleri arasına girerek resmîyet kazanmış, bugünde başta hükümdarlar olmak üzere devlet ricaline armağanlar verilmesi ve alınması adet olmuştur.Bu armağanlara "Nevruziye Pişkesi" denilmiştir. Osmanlılardan önce de Bu "pişkeş" adetinin Türklerde yaygın olduğu görülmektedir.11

Nevruziye Pişkesi geleneği Osmanlılarda daha da geniş çaplı olarak uygulanmıştır.Nevruz Gününde eyalet valileri, başta hükümdar olmak üzere sadrazam ve vezirlere Nevruziye Pişkesi olarak çeşitli armağanlar sunarlardı.Sadrazam ve diğer devlet ricali de padişaha hediyeler verirlerdi.Bu hediyelerin başında genellikle donanmış atlar, mürassa silahlar ve nadide kumaşlar gelirdi.Osmanlılarda görülen Nevruz adetleri arasında ziyafetler düzenlenmesi gelirdi. 22 Mart Nevruz Bayramında yeniçeri ağası vezirlere ziyafet verirdi .Bu ziyafet sırasında misafirlere şekerli, baharattan yapılmış macun ikram edilirdi.

Nevruz macunu Nevruz kutlamalarının önemli bir kısmını teşkil eder. Sarayda hekimbaşı, misk, amber, türlü baharat ve kokulu otlar ilavesi ile yaptığı macunu, porselenden yapılmış kapaklı kaseler içinde padişaha akşamdan takdim eder ve kendisine hil'at giydirilirdi. Nevruziye macunu kadın efendilere, sultanlara ve önemli şahsiyetlere de verilir ve bu macundan yemenin kuvvet ve şifa verici bir tesiri olduğuna inanılırdı.

Osmanlıların son zamanlarına kadar Nevruziye geleneğinin devam ettiği, saray eczanesinde yapılan Nevruziyelerinin mevki sahiplerine gönderildiği, halkın da bu adete uyarak, Nevruz'da hiç olmazsa tatlı yediği bilinmektedir.Günümüzde Manisa'da yapılan "mesir macunu" bu geleneğin devamıdır.12

II.1.TÜRKİYE'DE NEVRUZ KUTLAMALARI

Türkiye'de Nevruz kutlamaları, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadelenin yapıldığı olağanüstü şartlarda bile devam etti.1918 - 1921 ve 1922 yıllarındaki Nevruz kutlamalarına ilişkin belge özetleri aşağıda verilmiştir:13

a.)24 Mart 1918 tarihli Konya Türk Sözü Gazetesi :

22 Mart Cuma Günü Konya Türklüğü gün pek eski bir gününü muhteşem bir ihtifal (merasim) ile yaşadı. Sabahleyin vasati saat 10:00'da halk bu milli büyük bayramı kutlamak üzere Alaeddin tepesine koşuyor.İnsan kitlesinden tepe adeta görünmüyordu.Saat 13:30 'a doğru erkan -ı vilayet, umerayı askeriyye (komutanlar) , bilumum talebe ve talim heyeti ihtifal mahalline teşrif ettiler. Sultani (lise) ve Dar'ül- Muallimin (öğretmenler

okulu) öğrencileri ile Şehit Muhtar Bey Okulu'nun kız ve erkek öğrencileri konuşmalar yapıp şiirler okudular.Konuşmalardan sonra Ergenekon bestesi pek ahenktar bir surette teğanni edildi.Sonra kalkan oyunları ve terbiyevi cimnastik icra edildi.Ayrıca öğleden sonra Türk Ocağı'nda konser ve mûsamere (piyes) verilmiştir.

b.) 22 ve 23 Mart 1921 tarihli Hakimiyet - i Milliye Gazetesi:

Bugün Sultan Nevruz'a müsadiftir.(rastlar.) Öteden beri Nevruz'un tennezzüh (eğlence) ve sürur (mutluluk) günü olarak karşılanması adet olmuştur.Artık bahar faslına girmiş oluyoruz.

Bu ilkbahar mevcut bulunmakta olan bütün kıtaat - ı askeriyye (askeri birlikler) hükümet meydanında ictima ederek saat zevali 12'de Büyük Millet Meclisi önünde bir geçit resmi icra eyleceklerdir.

23 Mart 1921 Tarihli Hakimiyet - i Milliye Gazetesi :

Dünkü gün daha öğleden evvel askerler hükümet meydanında toplanıyordu.Zabit Namzetleri Talimghahı, "Yaşasın sancağımız / O'na feda kanımız " marşını söyleyerek geçtiler.Saat 12 olmuştu.Büyük Millet Meclisi'nin ön tarafları , karşısındaki bahçe, taş hanın önleri binlerce halkla dolmuştu.Büyük Millet Meclisi Reisi M. Kemal Paşa Hazretleri meclisin önündeki taraçada idiler.Meclisin önünde ve taraçalarda vekillerden bazı zevat ve mebuslar bulunuyordu.Mızıkça kuvvetli ve muntazam havalara çalarak geçiyordu.(Sonra) Zabit Namzet Talimghahı, askeri birlikler ve mekteplerin, irfan ordusunun resmi geçidi başla-

dı.Bütün mektepler geçerken alkışlandılar.

Eğlenceler, Halat müsabakası , kemence ile laz oyunu , ipteki elmayı eli bağlı yeme,...Mustafa Kemal Paşa bu sırada teşrif ettiler. Askerler oyuna devam ettiler.Musiki, yumurta yarışı, hızlı soyunup - giyinme, 20 adet atlı tarafından av gösterisi, zeybek oyunu , çuval yarışı, güreş müsabakaları düzenlendi. Herkes bu neşeli geçen ilkbahar gününden memnun ve mesrur saat altıya doğru ayrıldı, dağıldı.

c.) 21 Mart 1922 Tarihli Yeni Adana Gazetesi:

Yarınki Çarşamba Günü Sultan Nevruz'dur.İran'lı kardeşlerimizin milli bayramı olan bu güzel gün aynı zamanda Türklerin de halas(kurtuluş) bayramıdır.Türkler bugünün ismine "Ergenekon" derler.Bozkurt'un demirciye iz gösterip, demircinin dağı eriterek mahpus kalmış olan Türklerin dünya yüzüne yayıldığı bir kurtuluş günüdür.Bizim bugünü tesid etmemiz lazımdır.Tarihi mucimizden en mühimi olan böyle bir varlığı yaşatmak bir borçtur.

Nevruz Bayramı'nın kutlanmasına ilişkin yukarıdaki belgeler değerlendirildiğinde; bu bayramın eski ve köklü bir gelenek olarak kutlandığı, kutlamalara askeri ve mülki erkan ile okullar ve halkın iştirak ettiği 22 Martın Bahar ve Ergenekon Bayramı olarak algılandığı, kutlamaların bir bayram coşkusu ve eğlence formu niteliği taşıdığı ortaya çıkmaktadır.

İşte, Nevruz, Cumhuriyetin ilk yıllarında resmi bayram olarak büyük törenlerle kutlanmaktaydı. 1925 yılında

Ankara'da Nevruz münasebetiyle M. Kemal Paşa'nın huzurunda yapılan bir resmi geçitte askeri kıtalar başlarında "göksancaklar, al sancaklar" olduğu halde yürümüşür.1926 yılında Miladi Takvimin kabulüyle Nevruz yılbaşı olmaktadır. Ancak Nevruz'un Türk halkı arasında kutlamaları çok yaygındır. Halk arasında bugün bütün varlıkların Allah'a secde ettiği inancı yaygındır. Bu günde bir yıllık rızkın tayin edildiği düşüncesiyle evler boyanır, sofralar yiyeceklerle donanır, suçlar bağışlanır ve küsler barışırdı. Yine bugünde yörelere göre cirit oyunları, mahalli oyunlar, kılıç kalkan oyunları ve daha başka oyunlar sergilenir; genç kızlar ve erkekler niyet tutarlar, niyetleri çıkarsa gelecek Nevruz'da kurban kesmek üzere kurban adarlarıdır.15

Ülkemizde son yıllara kadar Nevruz kutlamaları söntük geçerken, yakın tarihimizde coşkuyla kutlandığı günleri hatıratlardan öğrenmekteyiz:

Prof. Dr. Saim Sakaoglu şöyle anlatıyor:

"Ben 1939 doğumluyum. Hatırlayabildiğim ilk milli bayramlar 1947 - 48 yıllarına ait olanlardır. İşte o yıllarda (Konya'da) hemen evimizin önündeki caddede (Çaybaşı Caddesi) akşam ile yatsı namazı arasındaki boşlukta başlayan, yatsı namazının bitiminden sonra da devam eden bu eğlence Nevruz'un o güne gelebilmiş şeklinden başka birşey değildi Mahallenin gençleri (Fahrünnisa Mahallesi) adeta bir gençlik bayramının bir - iki saate sığdırılmış şeklini kutlamaya ve böylece eğlenmeye çalışırlardı.

O gece yolun ortasında kocaman bir ateş yakılırdı. Üzüm çubuklarının (ki biz "çıbık" derdik) damlardan aşağıya atılması, ateşin gittikçe büyümesine yol açardı. Ateşin her karıştırılması alevlerin daha da yükselmesini sağlardı.

İşte bu sırada ateşin bir yanında sıra olan gençler ve arkalarına takılan çocuklar ateşin üzerinden atlayıp karşı tarafa geçerlerdi. Böylece karşı tarafta yeni bir sıra meydana gelmiş olurdu ve atlama defalarca tekrar edilirdi. Küçük çocuklar veya atlayamayacağını anlayanlar o seferlik ateşin karşı tarafına geçerler ve oradaki sıralarını alırlardı.

O yıllarda motorlu aracın hiç geçmediği Çaybaşı Caddesindeki bu eğlenceler ateşin azalması, mahalli söyleyişle "körsekleşmesi" ve gençlerin deyorulmasıyla sona erdirilirdi.16

Yine bir çocukluk hatıratında dünün Konya'sında Nevruz kutlamaları Prof. Dr. Mustafa KAFALI tarafından uzunca bir anlatımda şöyle belirtilir:

"Nevruz ile birlikte göçmen kuşlar dönmeye başlarlar. Bilhassa göçmen kuşların temsilcisi olarak görülen leylek, kartal cinsi olan çaylakların dönüşü çocuklar için başlı başına bir sevinç kaynağı olur. Çocukluk günlerinde çocuk topluluklarının hep birden koro halinde söyledikleri mani tarzındaki tekerlemeleri hatırlıyorum:

Çaylak için;

Şevkli şevkli deşirmiş

Erken alan pişirmiş

İki çörek bir börek

Bize namazlık gerek

Şivlilik Şivlilik*

Leylek için;

Leylek leylek havada

Yumurtası yuvada

Gelmiş bizim hayada

Ermiş iyi murada

*Hacı** leylek, hacı leylek*

Çocuklar gruplar halinde ev ev dolaşarak kendilerine ikram kabilinden verilen şeyleri alırlar.Bu bir bayram dolaşması şeklinde olur.İkram için her ev sahibi Nevruz'a önceden hazırlığını yapar. Bunlar; kuruyemişler, pestil,ceviz,fındık,fıstık ve bunlar arasında leblebili şeker eksik olmaz.Yine bu meyanda "bişi" (Yufka saç üzerinde pişirilir.Muska şeklinde katlanırken tereyağı ile yağlanır ve arasına bal konulur.) denilen hamur işi bol miktarda yapılır ve çocuklar vasıtasıyla bütün tanıdıklara dağıtılır.Hatta fukara evlerine bol miktarda sıcak sıcak gönderilir.Bişi dağıtılırken sıra ile dağıtmaya ve kimseyi unutmamaya özen gösterilir.Eğer arada küslük hali var ise atlamamaya dikkat edilir.Çünkü barışmaya vesile olacaktır.Bişiye alan küs barışmış olur.Ancak şunu da ilave etmek gerekir ki küsün bişiyi almaması da çok ayıp sayılır. O sırada evin hanımı da bişi yapmakta ise mukabilinde kendi yaptığından gönderir.

Bir bakıma Nevruz küslerin barışmalarına vesiledir. Nevruz'u takip eden hafta içinde mahsülün bereketli, meyvanın bol ve etinden sütünden faydalanan hayvanların çoğalması, kuran*** ve yut**** olmaması için toplu dua yapılır.

21 Mart Nevruz akşamı yapılan fener şenlikleri özellikle küçüklerin hafı-

zalarında yer edecek ölçüde olurdu.Bu anlattıklarım doğup - büyüdüğüm Konya şehrinde 50 yıl önce gördüklerimdir.

O yıllarda günümüzdeki yılbaşı kutlamalarını hatırlatacak ölçülerde "Nevruz" ya da "Gündönümü" kutlamaları yapılmaktaydı. Ancak bu kutlamalar,manevi muhtevası dolayısıyla sade ölçülerde olurdu. 21 Mart öncesi çarşı pazar yerlerinde en mühim alış - veriş anababaların çocukları için aldıkları kağıt fenerlerdi. Renk renk boyanmış kağıt fenerler ve mumu satışları bu günlerde olurdu.

21 Mart akşamı her sokakta duvardan duvara gerilen ipler üzerine içlerinde mumlar yanan fenerler dizilirdi.Her sokağın mensubu büyükler belirli evlerde toplanırlardı.Çocuklar fenerlerinin başında beklerlerdi.10 -14 yaş arasındaki ağabeyler, ellerinde meş'ale denilen sınıklarla, o devirde elektiriğin de olmadığı düşünülerek, bu aydınlık şenliğin yöneticisi olurlardı. Akşamları dokuz ya da on gece uyuyan çocuklar o güne mahsus olmak üzere gece yarısına kadar eğlenmeye izinli sayılırlardı. Eğlence mumların ve meş'alelerin sönmesine kadar devam ederdi. Bazen komşu sokaklar arasında fener kapmaca baskınları bu eğlencelere renklilik katardı. Çocukların "ağabey" dedikleri biraz büyükleri ellerinde meş'aleler ile sokakbaşlarında sıra ile nöbet tutarlar.bir manada küçüklerin fenerlerinin muhafızlıklarını yaparlardı. Bu fener şenlikleri münasebetiyle bütün şehrin gece boyunca aydınlığa boğulduğunu zannederdik."17

Türk insanı Nevruz geleneği içinde her kesim ve her coğrafyada yer etmiştir.Vereceğimiz misallerde iki büyük ta-

rikatta ve dergahlarında ustül ve erkan dahillinde bu gelenek yaşatılmaktadır. Anadolu sahasında Nevruz'un Mevlevilerde kutlandığını görüyoruz. Selam sözü ile başlayan "Yedi Ayet" ya da "Heft Selam" bir kağıda yazılır, üzerine süt dökülür, içilirdi. İçilmeden evvel:

"Ey gece ve gündüzün tedbircisi , ey gözleri ve göntülleri başka hale çeviren, ey kudret ve halleri değiştiren ! Halimizi en güzel hale çevir." diye dua edilirdi.18

Alevi Bektaşiler, Nevruz'a büyük önem verirler. Onların inançlarına göre Hz. Peygamber'in; "Ben kimin mevlasıysam, Ali de O'nu n mevlasıdır" dediği ve da hacı, Kur'an'ın Hz. Peygamber'e nazil olmaya başlayışı, Hz. Ali'nin doğuşu, Hz. Fatıma ile evlenişi ve hilafete oturuşu hep Nevruz Günü'ne denk gelir. Alevi - Bektaşi mezhebinin kaynağı olan İmam Cafer -i Sadık'ın Nevruz hakkındaki sözleri de onların Nevruz'a bakış açılarında etkili olmuştur. Muhaddis Kummi'nin Mefatihü'l - Cenani adlı eserinde naklettiğine göre O, öğrencilerinden birine şöyle demiştir: Nevruz gelince temizlen, en temiz elbiseni giyin. En güzel kokunu sürün. O günde oruç tut. Namazdan sonra dualar oku. Eğer böyle yaparsan 50 yıllık günahın bağışlanır."

Alevi - Bektaşiler, Nevruz'un sabahında en güzel elbiselerini giyerler. Maddi durumu yerinde olanlar kurbanlarını alır, dergaha veya yakınlarının yatırına giderler. Öğleye kadar kurbanlar kesilir. Kurban pişerken bayram eğlenceleri başlar. Öğlen yemeği yenildikten sonra dergahta toplanarak Nevruz erkanına geçilir. Bu erkan dört aşamada gerçekleşir. Birinci bölümde zikir yapılır. Zikirde

mürşit Kur'an - ı Kerimden ayetler okuduktan sonra Hz. Muhammet başta olmak üzere Hz. Hatice - i Kübra'nın , Hz. Fatımatü'z-Zehra'nın ve On İki imamın adları anılır, dualar, Ehl -i Mü'minin şehitlerine ve bu alemde doğmuş olan bütün müslüman kardeşlerin ruhlarına hediye edilir.

İkinci bölümde kutlama vardır. Burada da mürşit birtakım dualar okuduktan sonra Alevilerin Hz. Muhammed'in Hz. Ali'yi doğumundan hemen sonra kucağına alırken söylediğine inandıkları "Merhaba ya hayrül-veled, merhaba ya nurül-Hak ,merhaba ya İhsan'ül- Hüda,merhaba ya Aliyyü'l-Mürteza" selamından sonra üç salavat okur. Daha sonra yüksek sesle "Hz. Şahın doğumu ve mutlu günü cümlelenize mübarek olsun. Cümlelenizin ve cümle bendeganı Ehl-i Beyt'in sultan Nevruz'u kutlu olsun." diyerek kutlamayı yapar. Canlar kutlamaya karşılık, "Allah, Allah, El-hamdülillah " diyerek cevap verirler. Eller yüze sürülür. Böylece kutlama sona erer. Nevruz erkanının üçüncü bölümünü mevlid ve süt dağıtımı bölümü teşkil eder. Kutlamadan sonra Mürşid'in oturmasıyla bütün canlar otururlar. Mürşid ya da zakirlerden biri ;

Varlığın olmasa ya Rab mevcut

Vücuda gelmez idi bunca meşhud

beytiyle başlayan münacaatı okuduktan sonra ,

"Şah - ı Merdan şî'r-i Yazdan Mürteza doğdu bugün

Pişva - ı evliya ve esfiya doğdu bugün

Fatıma bintü Eseddir ol Velî'nin annesi

Haşimi gülzarının nev goncesi, bir tanesi"

Mevlüt -i İmam Ali'yi (Kerrem Allahü Vechehu) okur.Mevlit okunup duası yapıldıktan sonra Mürşid'in emri ile saki niyaz ederek yerinden kalkar.Temiz örtülerle kapatılmış bulunan süt kazanının başına geçer.Elindeki süt kabından doldurarak önce Mürşid'e ardından sıra ile tüm Cem erenlerine sunar.Süt içilirken On İki İmamla ilgili bir kaside okunur.Ardından semah yapılır.Semahtan sonra sofraya açılır.Yemekler yenildikten sonra erkanın bittiğini bildiren Nevruz'u kutlama Gülbang'ı okunarak tören sona erdirilir.19

Bu törende ilk Nevruzkiye'yi Mürşid okur.Ardından zakir ve diğer Nevruzkiye bilen canlar sıra ile birer Nevruzkiye okurlar.Bu tören münasebetiyle Alevi - Bektaşî edebiyatında çok sayıda Nevruzkiye meydana gelmiştir.20 Pir Sultan Abdal'dan bir Nevruzkiye;

*Sultan Nevruz Günü cemdir erenler
Gönülleri şad oldu Ehl-i İmanın
Cemal - i Yari görüp doğru bilenler
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın*

*Cümle eşya bugün Nevruz aldılar
Aşk ile didara karşı yandılar
Erenler ceminde bade sundular
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın*

*Erenler dergahı ruşen bugünde
Doldurmuş badeyi sunar elinde
Susuz olan kanar kendi gölünde
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın.*

*Sultan nevrüz günü canlar uyanır
Hal ehli olanlar nura boyanır
Muhip olan bugün ceme dolanır
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın*

*Pir himmet eyledi bugün kuluna
Cümle muhip bugün cemde buluna
Cümle eşya kudret balına
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın*

*Aşık olan canlar bugün gelürler
Sultan Nevruz günü birlik olurlar
Hallak - ı Cihandan ziya olurlar
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın*

*Pir Sultan'ın eydür erenler cemde
Akar çeşmüm yaşı her dem bu demde
Muhabbet ateşi yanar sinemde
Himmeti erince Nevruz Sultan'ın21*

Esasında Anadolu'daki Nevruz Bayramı üzerinde son sözü söyleyebilmek için Söğütteki Ertuğrul Gazi törenlerin, Toros Türkmenlerini , Tahtacı Türkmenlerini, Güneydoğu'dan Orta Anadolu'ya Akdeniz'den Ege Sahillerine kadar bütün vatan sathında konuyu araştırmak gerekir.22

ANADOLU'DA NEVRUZ KUTLAMALARI:

a) Toros Türkmenlerinde Nevruz Kutlamalarına Örnekler:

Toros Silsilesi'nin Mersin Silifke bölgesinde "Yürük" köyleri ve obaları arasında nevrüz bayramı çeşitli adetleriyle kutlanmaktadır.Yürükler arasında Nevruz ile birlikte kışın bittiği ve bahar mevsiminin başladığı kabul edilir.

Nevruz Bayramının kutlanmasıyla ilgili olarak bölgede iki ayrı gün tesbiti vardır.Şehir halkı Nevruz Günü pazara rastlamazsa, Nevruz Haftasının pazarına kutlama törenlerini tehir ederler.

Silifke ve çevresinde Nevruz kutlamalarıyla ilgili olarak Mart Ayı'nın

üçüncü pazarının halk tarafından tercih edildiği Nevzat Üçyıldız tarafından da doğrulanmaktadır.23

A.M. Çay'ın belirttiğine göre ancak köylerde ve yaylalarda nevrüz,22 Nart günü kutlanır.Şehir hayatının zorlanmasıyla gün değişikliği bugünkü şartlarda normal karşılanmalıdır.Burada köy ve yayla insanların nevrüz bayramını kutlamaları şöyledir:

Köy halkı 22 Mart sabahı grup grup yaya ve atlı olarak en yakın yaylanın yolunu tutarlar. O günlerde oba elleri yaylalarda davar ellerine çoktan yerleşmişlerdir.Davar evlerinde kalanlar Nevruz Törenleri sırasında köyden gelen akrabalarını, komşularını bir bakıma misafir ederler.Yayla insanları ev sahipliği görevini üstlenmişlerdir. Köyden gelen gruplar havaya silahla ateş ederek gelişlerini yayladakilere duyururlar. Davar evlerine yerleşen obanın başkanı da buna bir el silah atışı ile cevap verir.Daha sonra karşılıklı tek tek silah atışı ile cevap verirler. Köylerden gelen gruplar ile yayladakiler karşılaştıklarında tekrar birer el silah atışıyla selamlaşırlar. Bu arada "Nevruzunuz kutlu, dölünüz hayırlı ve bereketli olsun!" şeklinde temennide bulunulur. Gelen misafirler çadırlara yerleşirler.Dinlenmeleri için bir müddet sohbet edilirBu arada sütler, ayranlar içilir.O yıl 20 kuzu veya oğlağı doğan sürü sahibi o gün için bir kurban keser.Bu adet her obada ve her çadırda aynı şekilde icra edilir.Kesilen kuzu ve oğlaklar meydana pişirilerek yenir.Sünni olan yürükler bu bayram törenine imamlarını da getirirler.İmamlar tören sırasında dua ederler. Halk da "amin" diyerek

imamların dualarına katılırlar,şükrederler.

Bu arada gençler kendi aralarında eğlenirler.Yemekler yanında içki de içilir. Davul,zurna,bağlama,kamış,düdük ve kavallar eşliğinde şarkı ve türküler söylenir, oyunlar oynanır. Gençlerin bu eğlencelerine daha sonra yaşlı - genç , erkek - kadın bütün yürükler katılırlar.Akşam geç vakte kadar tam bir bayram yapılır.Akşam olunca köyden gelen gruplar yavaş yavaş yaylayı terk ederek köylerine dönmeye başlarlar24

b) Tahtacı Türkmenlerinde Nevruz Bayramı:

Tahtacı Türkmenlerinin yerleştiği köylerden birisi İzmir/Bornova'da Naldöken Köyü'dür.Bornova'nın 6 km. kadar doğusunda kurulan bu köy 190 -200 yıllık bir geçmişe sahiptir.Tahtacılar da Nevruz Bayramı eski Mart'ın 9'udur.Bu bayrama Sultan Nevruz denilmektedir.Tahtacıların konar -göçer dönemlerinde Mart dokuzunda yaylaya çıkırdı.Bununla ilgili olarak hala halk arasında,"Mart dokuzundan sonra dağlar misafir alır!" darb -ı meseli yaygındır.

22 Mart günü köy kadınlarının tamamı çamaşır yıkarlar.Bu arada erkekler kasabaya giderek bayram için gerekli ihtiyaçlarını temin ederler.O gün çeşitli yemekler hazırlanır.Nevruz günü yenilen yemekler arasında soğan kabuğuyla boyanmış yumurtalar,yufka, sarı burma,şeker,leblebi, lokum sayılabilir.22 Mart akşamı yiyecek - içecek açısından herşey hazır olmalıdır.Bu akşam komşular ve yakın akrabalar birbirlerini ziyarete giderler ve topluca yemek yerler.Daha sonra bayramlaşırlar.

23 Mart sabahı herkes alaca karanlıkta yola düşer ve köy mezarlığına giderler. Mezarlık yaylaya çıkış gününün hatırası olarak seçilmektedir. Herkes o gün için en yeni elbiselerini giyerler, süslenirler. Özellikle çocuklar rengarenk elbiseleriyle bayramı tam anlamıyla yansıtır. Herkes güler yüzlüdür. İşlenen kaba hatler, suçlar affedilir. Bugün hiç kimse işi gidemez. Köydeki adete göre bayrama katılmayan, o gün evde çamaşır yıkayan ya da işe gidenler akşam eğlencelerine alınmadıkları gibi bütün köy halkı kendisine darılırlar. Köyde adeta yalnızlığa itilirler. Bu şekilde bazen köyden ayrılmak zorunda kalanlar da olmuştur²⁵

Her aile beraberlerinde börek, tatlı, katmer ve rengarenk yumurtalar olduğu halde aile mezarlarının başında bir yere yerleşirler. Her mezarın başında daha evvelce yapılmış bir mezar bulunur. İlk iş mezar başındaki bu ocağın yakılmasıdır. Daha sonra iki fincanlık kahvelerden ikisi ocağa sürülerek kahve pişirilir. Bu arada erkekler üçerli beşerli gruplar halinde sohbet ederler. Pişirilen bu kahveler mezarlık başına gelenlere ikram edilir. Bu şekilde karşılıklı ziyaretler çay ve ikramları iki saat kadar devam eder. Çünkü herkes komşusunun mezarını ziyaret ederek kahve ve çayını içmek zorundadır.

Daha sonra yemek topluca yenilir. Genellikle içki olarak rakı içilmektedir. Hemen hemen erkeklerin tamamı içerler. Kadınlar içki kullanmazlar, erkeklerine hizmet ederler. Bu arada beraberinde getirilen saz., ud ve keman gibi çalgılar çalınır, şarkılar, türküler okunur. Çevredeki ağaçlara kurulan salıncaklarda gençler ve kızlar sallanırlar. Bu

eğlenceler esnasında hiçbir zaman dansizlikler görülmez. Arasına mezarların başında ağlayanlar veya ağıt okuyanlara da rastlanır. Çocukların en büyük eğlencesi ise "bayrak dedikleri renkli uçurtmalarını göklere salıvermeleridir.

Öğleden sonra kadınlar "hak üleştiriler". Geniş bir tabağın içine börek, leblebi, yufka, şeker konulur. Bunlar mezarın yanından geçenlere dağıtılır. Hak alanlar "ölütün ruhuna değsin" dileğinde bulunurlar.

Yemekten sonra aile fertleri mezarın başında toplanarak yaş sırasına göre teker teker mezar taşını öperler. Ve daha sonra mezarlığı terk ederler. Mezarlıktan ayrılırken Bir -iki el silah atılır. Akşam yemek saatine kadar herkes evine çekilir.

Akşam ise komşular, akrabalar birbirlerine giderler. Eğlencelerine, sohbetlerine, yeme - içmelerine devam ederler. Gençler kız - erkek ayrı olmak üzere eğlenirler. Ancak bunların eğlenceleri sırasında içki katiyen içilmez. Eğlenceler sabaha kadar devam eder.²⁶

A.M. Çay'ın belirttiğine göre, Sultan Nevruz geleneği Anadolu'nun her tarafında görülmektedir. Bazı bölgelerde ise bugün "Mart Dokuzu" olarak bilinir. Özellikle Orta Anadolu şehirlerinde bu ad daha da yaygındır.

Eskiden Amasya'da bunun için önceden aileler olsun, gençler olsun kendi aralarında konuşup nereye gideceklerini ve ne yapacaklarını kararlaştırırlardı. Genellikle Kırklar Dağı, Pirlar Parkı, Kurtboğan ve Şirvanlılar Türbesi çevresi tercih edilirdi.

22 Mart sabah karanlığında halk en güzel elbiselerini giyerek erkenden yola

koyulur ve gemici fenerleri ile Kırklar Dağı'na giderlerdi.

Burada bulunan mezara dua edilir, isteyen niyet tutabilir. Aynı gün Pirlar Parkı, Şirvanlılar Türbesindeki ve Kurtboğandaki mezarlar da ziyaret edilip dua okunur. İsteyen birine veya hepsine gider.

Ziyaretlerden sonra öğleyn yemek yenir. Yemeklerin götürülmesi kolay olsun diye genelde susuz olmasına dikkat edilir. En çok zeytinyağlı dolma, baklalı dolma, piyaz, Amasya çöreği ,otlarla boyanmış renkli yumurtalar, haşlanmış patates gibi yiyecekler götürülür.

Yemektan sonra yaşlılar aralarında dertleşerek semaverden çay içerken çocuklar da yaşlarına göre ip atlama, sallıncak sallanma gibi oyunlar oynarlar.

Bugün ise, Mart Dokuzu Amasya'da çok büyük bir değişikliğe uğramış genellikle bir kır gezisine dönüşmüştür. Bu gezintilerde de Pirlar Parkı, Kırklar Dağı, Şirvanlılar Türbesi, Kurtboğan, Çakallar, Kale tercih edilen yerler arasındadır.

Aynacılar Köyü'nde Mart Dokuzu töreninde 21 Martı 22 Marta bağlayan gece yapılmaktadır. Burada bazı gençler biraraya gelerek deve oyunu ile yiyecek toplarlar.27

Amasya'nın yakınındaki Tokat'ta da Nevruz geleneği görülmektedir. Emin Ulu'nun tesbiti ve kendi çocukluk hatıralarından Nevruz kutlamalarının çok eski bir maziye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu tesbitlere göre Almus'a bağlı Çevreli köyünün güneyinde Nevruz Törenleri yapıldığı bir tepe vardır. Dua -tepe adındaki bu yer törenlerin icra edildiği bir tören mahalli idi. Halk bir

gün önceden Nevruz törenlerine hazırlanır, gerekli malzeme (bulgur, yağ, yumurta,...) köyün çocukları tarafından köy evleri dolaşarak temin edilirdi. Öğlene doğru tepede kurulan ocaklarda büyük kazanlarda çeşitli yemekler hazırlanırdı. O güne bağlı olarak çocuklara, babaları ağaçtan büyük kaşıklar, kepeçeler yaparlar ve çocuklar bu kepeçle evden aldıkları yağı kazan başındaki yaşlılara götürürlerdi. Törenler genellikle sabahın erken saatlerinde başlardı. Gençler ilahiler okuyarak topluca tepeye çıkarlar ve köyün imamı dua ile töreni başlatırdı. Bu arada ilahileri takiben Kur'an da okunurdu. Bunları takiben çocuklar kendi aralarında oyunlar oynarken gençler de çeşitli spor müsabakaları yaparlardı. Bu yarışmalar arasında cirit, değnek oyunu, güreş ilk sıraları alırdı. Eğlenceler günbatımına kadar devam eder ve yine dua ile sona ererdi.28

Bu tespit Nevruz geleneğinin hem Milli hem de dini bir özellik kazanmış olduğunu vurgulaması bakımından oldukça önemlidir. Bölge halkının Nevruz'u değerlendirmesi ise oldukça enteresandır. Onlara göre; bahar, Allah'ın ilahi güzelliğinin sembolüdür. Bahar güzelliği, yeşillik dirilişi, yeniden doğuşu simgelemektedir.29

KAYNAKLAR

- 1) Mustafa KAFALI, "Türk Kültüründe Nevruz ve Takvim" Türk Kültüründe Nevruz, Uluslararası Bilgi Şoleni (Sempozyumu) Bildirileri, (Ankara, 20-22 Mart 1995), (Yayına Haz. Sadık Tural), Ankara, 1995, s.26
- 2) Mahmut TEZCAN, "Türk Coşkununun Simgesi Nevruz, Atayurttan Anayurda Türk Dünyası Dergisi, Yıl, 5, Sayı: 12 Ankara, 1997

- 3)Orhan TÜRKDOĞAN,"Eski Bir Kültür Kodu:Nevruz " Zaman Gazetesi,20-22 Mart-1997
- 4)Mustafa AKSOY,"Kültür Sosyolojisi Açısından Nevruz Kavramı", Atayurttan Anayurda Türk Dünyası Dergisi, Yıl,5,Sayı:12,Ankara,1997, s.109-111
- 5)İbrahim İSLAM,"Nevruz Bayramının Tarihi ve Kültürel Mahiyeti,Akademik Bakış Dergisi, Yıl,1,Sayı:1,Istanbul,1997,s.56
- 6)Nuraniye-ERKİN H.Ekrem,"Uygurlarda Nevruz Kutlamaları",Atayurttan Anayurda Türk Dünyası Dergisi, yıl,5,Sayı:12,s.73.
- 7)Reşat GENÇ,"Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz",Atayurttan Anayurda Türk Dünyası Dergisi,Yıl,5, Sayı:12,s.2.
- 8)Mürsel ÖZTÜRK,Atayurttan Anayurda Türk Dünyası Dergisi,Sayı:12.,
- 9)Saim SAKAOĞLU,"Konya'da 1918 yılı"Ergenekon Bayramı,Türk Kültüründe Nevruz",Türk Kültüründe Nevruz,Uluslararası Bilgi Şoleni(Sempozyum) Bildirileri,Ankara,20-22 Mart 1995,(Yayına Haz. Sadık Tural),Ankara,1995,s.92
- 10)Pakize AYTAÇ,"Nevruz Üzerine Bir Sohbet",Turk Kültüründe Nevruz,Uluslararası Bilgi Şoleni (Sempozyum) Bildirileri,Ankara, (20 - 22 Mart 1995),(Yayına Haz. Sadık Tural),Ankara,1995,s.114.
- 11)Cahit ÖZTELLI, Pir Sultan Abdal, İst., 1983.
- 12)Abdulhaluk M.ÇAY,Türk Ergenekon Bayramı NEVRUZ,Turan Kültür VakfıYayını,7. bsk.,Ankara,1996
- 1 Mustafa Kafalı, " Türk Kültüründe Nevruz ve Takvim ", Türk Kültüründe Nevruz, Uluslararası Bilgi Şoleni (Sempozyum) Bildirileri, Ankara: 20- 22 Mart 1995, s.26.
- 2 Orhan Türkdogan, Eski Bir Kültür Kodu: Nevruz, Zaman; 20 - 22 Mart - 1997
- 3 Mahmut Tezcan, " Türk Coşkusunun Simgesi Nevruz, Atayurttan Anayurda Türk Dünyası Dergisi, Yıl-5, Sayı: 121, Ank., 1997, s.26.
- 4 Mustafa Aksoy, Kültür Sosyolojisi Açısından Nevruz Kavramı, A. A. T. D. Dergisi, s.109-111.
- 5 İbrahim İslam, Nevruz Bayramının Tarihi ve Kültürel Mahiyeti, Akademik Bakış Dergisi, Yıl:1, Sayı:1, s.56.
- 6 Mahmut Tezcan. a.g. mkl., s. 26-27.
- 7 a.mkl., s. 26
- 8 Nuraniye-Erkin H. Ekrem, "Uygurlarda Nevruz Kutlamaları", A. A. T. D. Dergisi, s.73.
- 9 Reşat Genç, " Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz ", A. A. T. D. Dergisi, s.2-3.
- 10 a.mkl., s.4.
- 11 Mürsel Öztürk, A. A. T. D. Dergisi, Sayı:12, s.9.
- 12 a.mkl., s.9.
- 13 İbrahim İslam, a. g. mkl., s.57-58.
- 14 Mürsel Öztürk, a. g. mkl., s.10.
- 15 a.mkl., s.10.
- 16 Saim Sakaoglu, " Konya' da 1918 Yılı Ergenekon Bayramı, Türk Kültüründe Nevruz", Uluslar arası Bilgi Şoleni (Sempozyum) Bildirileri, Ankara, 20-22 Mart 1995, s.92-93.
- * Konya'da çocuklar çıkardığı ses dolayısıyla çaylağa "şivilik" derler.
- ** Leylek göçmen kuş olduğu için Kabe'ye kadar gider diye kabul olunur.
- *** Etinden sütünden faydalanılan hayvanlar.
- **** Binek hayvanlarına gelen öldürücü hastalıklar.
- 17 Mustafa Kafalı, a.g.mkl., s.27-28.
- 18 Pakize Aytaç, " Nevruz Üzerine Bir Sohbet ", Türk Kültüründe Nevruz, Sempozyum Bildirileri, s.114.
- 19 Haydar Kaya, " Alevi-Bektaşî Erkanı Evradı ve Edebiyatı ", İst., 1993, s.401-402; a.g.mkl., s.11-12.
- 20 Mürsel Öztürk, a.g.mkl., s.12.
- 21 Cahit Öztelli, Pir Sultan Abdal, İst., 1983, s.297.
- 22 Pakize Aytaç, a.g.mkl., s.114.
- 23 Nevzat Üçyıldız, " Taşeli Yörük ve Tahtacıları'nda Gelenekler ve Görenekler ", Ankara, Haziran 1985, G.Ü. Basılmamış mezuniyet tezi, s.129'dan; A. M. Çay, a.g.e., s.71.
- 24 A. M. Çay, a.g.e., s.71-72.
- 25 Hüseyin Sezgin, " Naldöken Köyü'nde Nevruz Bayramı ", Köy Enstitüleri Dergisi, C.I., Sayı:1 (Ocak 1945), s.46-47'den; A. M: Çay, a.g.e., s.73-74
- 26 A. M. Çay, a.g.e., s.74-75.
- 27 a.g.e., s.85-86.
- 28 Emin Ulu, " 100. Yılda Almus ", İst., 1987, s.299-303'den A. M. Çay, a.g.e., s.87.
- 29 A. M. Çay, a.g.e., s.88.